

«Ուրեմն խորհուրդ կուտամ քեզի որ քեզմէ տգէտներուն հետ բան չունենաս, գործ չբանաս. ապա թէ ոչ, նոքա ալ քու շինածդ կաւրեն, քու կանգնածդ կքանդեն, ինչպէս որ դուն ուրիշինը քանդելու կործանելու կաշխատիս: Ետ կեցիր սա ձեմարանին կործանմանը աշխատելէդ . . .»

Հազար ըսէ դուն այսպիսի խօսքեր. երկպառակութիւնն ու հակառակութիւնը տիրած տեղը՝ խօսք մտիկ ընելը ամօթ կհամարուի. մինչեւ որ ձեմարանը չփակուի, չքանդուի, հակառակորդներուն հանգստութիւն չկայ:

Այսպէս հասկընալու է նաեւ որ եւ իցէ ընկերութեան եւ ընկերական գործողութեան համար: Յանելու ելնողները քիչևոր, եւ բաւական եռանդուն, ապականելու վաղողները շատուոր, եւ աւելի եռանդուն, կանգնելու աշխատողները խոհեմ, անձնանուէր եւ բարեմիտ. կործանելու յարձրկողները յանգուզն, ինքնահաւան, շահասէր եւ նենգամիտ. տընկողները խնամոտ եւ յուսալից, ջրողները գթառատ եւ բարեսիրտ, իսկ խլողներն ու մէկդի նետողները նախանձոտ, ցած, կատաղի եւ անողորմ: Ո՞ր բոյսը, որ ծառը կրնայ այս կերպով արմատ ձգել ու աճիլ. որ շէնքը այսպէսով կրնայ ամրանալ ու հաստատուիլ:

գ) Երկպառակութեան եւ անմիաբանութեան այսպիսի պտուղները տեսնելէն ետեւ, միթէ զարմանք է որ շատ մարդիկ ալ եւ ոչ իսկ ձեռք զարնեն զանազան ազգաշահ գործերու, եւ հեռու կենան ամէն տեսակ ընկե-

րական ձեռնարկութենէ: Զարմանք է որ հարուստը՝ միայն իր եւ իրեններուն հանգըստութիւնը մտածէ, ու իր զաւակացը մեծագանձ ժառանգութիւն պատրաստելու տայ բոլոր խելքն ու միտքը: Զարմանք է որ քահանան իրեն եւ իրեններուն միայն ապրուստը նայի, եւ հովիւները զանձինս միայն աւածեն: Զարմանք է որ ազգին սեպհական հարստութիւնն ու բարիքը օտարները վայելեն, եւ խեղճ ազգը կիցեցալ աչօք կենայ նայի նոցա վայելքին ու իր խեղճութեանը վրայ:

Ուրիշ ինչեր կրնայ ըսել եւ գրել երկպառակութեան դառն պտուղներուն վրայ մէկ Հայ մը՝ որ Հայաստանի անցեալ եւ ներկայ խեղճութիւններուն տեղեակ է. իսկ մեք այսքանը բաւական համարիմք. ազգին փտտած վէրքերը շատ չքերեմք չբանամք, եւ զանոնք բժշկելու արհեստէն չհասկըցող մարդկանց առջեւ ընդունայն տեղը չկողկողիմք: Թերեւս գայ բարեյաջող ժամանակ, թերեւս գան ճարտար եւ խոհեմ բժիշկներ որ այդ վէրքերուն դեղ ընեն. թերեւս երկնքէն իջնան բարի հրեշտակներ, եւ բժշկեն նաեւ մեր ազգին վէրքերը. Աստուած տայ որ չըսեն նոքա նաեւ մեզի համար՝ ինչ որ ըսեր են ատենով ուրիշ մեծ ազգի մը համար թէ «Բժշկեցաք զԲաբելոն, եւ նա ոչ բժշկեցաւ. թողցուք զնա»: Մեք ջանամք դոնէ այնպիսի դեղեր ցուցընել յաջորդ յողուածներուն մէջ, որով այս ազգային վէրքերը քիչ մը թեթեւան, կամ գոնէ այնչափ չզայրանան՝ որչափ որ անշուշտ կվախցուի:

ԱՌԱԿՔ.

Ա Մ Ե Լ Ի Ե Ի Տ Ղ Ա Յ

Տըղայն առաւ ածելին,
Մատը կըտրեց ու Յըւաց.
Մայրը վազեց տըղուն քով,
Առաւ կոտրեց սըրդողած:
Էրիկն ըսաւ կընկանը.
«Ածելույն մեղքը ի՞նչ էր.

«Քման տարի է՝ իմ ձեռքս է,
«Ինձ մէկ վընաս մ՛ըրած չէր:»
Այսպէս ուսման գիտութեան
Ի՞նչ է յանցանքն ո՞վ մարդիկ.
Երբոր դուք էք որ զանոնք
Չար վախճանի կըտանիք:

ԳՌԻԼՈՎ.

Ա Ռ Ի Ի Ծ Ի Ն Կ Ի Թ Ո Ի Թ Ի Ն Ը

Ատենով զաւակ մ'եղաւ կենդանեաց թագաւորին .

Յայանի է որ նման չէ նոցա բարբը մերինին :

Մեր մէջը մէկ տարու տրդան —

Թէ հասարակն եւ թէ իշխան —

Ոչ խելք ունի գեռ եւ ոչ ուժ ,

Հապա տրկար է եւ ապուշ .

Իսկ առիւծին մէկ տարեկան լակոտը

Արդէն սովրած կըլլայ ամէն որոտը ⁽¹⁾ :

Ուստի երբոր լակոտն եղաւ մէկ տարու ,

Հայրը ուզեց որ զինքն անկիրթ չըթողու .

« Պէտք է ըսաւ՝ ուսում տամ իմ զաւակիս

« Որ արժանի ժառանգ ըլլայ աթոռիս ,

« Ու երբ իրեն իշխանութեանն առեն գայ ,

« Ժողովուրդն ինձ նորա համար վայ չըտայ » :

Բայց եկ տես՝ որ չէր գիտեր՝ զո՞վ բնորէ , ո՞ւմ հրամայէ

Որ առիւծ արքայօրդւոյն լաւ ուսում սովրեցընէ :

« Աղուեսէն լաւը չըկայ . — բարակ խելք , շատ գիտութիւն .

Միայն թէ սուտ ըսելու ունի նա գէշ բընութիւն .

Չէ , չեմ հաւատար ես զաւակըս սուտըրուց աղուիսին .

Լաւ է բարին ու տըգէտ՝ քան չարագործ խմաստուն :

Խըլուրդին ⁽²⁾ տամ որդիս . շատերը կըսեն

Թէ խըլուրդը կարգ կանոն շատ կըսիրէ .

Այնպէս ըզգաստ է եւ ըզգուշ ինքնիրեն

Որ անդադար խարխախելով կըբայէ .

Եւ ուտելու հունտն ու հատիկ

Ինք կըստըկէ մէկիկ մէկիկ :

Չերկընցընեմ , ամէնքն ալ այս կըսէին

Թէ խըլուրդը մանրը մունրը բաներու .

Շատ հմուտութիւն ունի եւ շատ գիտութիւն ,

Մեծ կենդանի է՝ փոքրը գործ տեսնելու .

Մեղք որ աչքերն այնչափ են մանր ու տրկար

Որ իր քրթէն անգին մէկ բան չըտեսնար :

Շատ աղէկ բան է սիրել կարգ կանոնը ,

Բայց իմ երկիրս շատ մեծ է քան թէ խըլուրդին բունը :

Ինձն ⁽³⁾ առնում ինչպէս կըլլայ . տեղք՝ ուժ՝ ամէն բան տեղն է .

Կենդանեաց մէջ ամենէն ինձմէ ետքը ուժեղն է .

Բայց աշխարհք կառավարելն ինձը չգիտէ ինչ բան է .

Իշխանի պարտուցը վրայ որդւոյս ինչպէս տայ խորատ .

Թագաւորը դատաւոր , զինուոր , հայր ու իշխան է .

Իսկ ինձը միշտ մէկը մէկալը պատուելու է պատրաստ :

Մէկ խօսքով ամէն տեսակ կենդանի

Ս ինչեւ փիղն անգամ՝ խելքովն անուանի

Որ ինչպէս Պղատոնն այն Յունաստանին

Մեծ յարգ ու պատիւ ունէր յանառակն ,

Առիւծին աչքին երեւցաւ տըխմար .

Մէկն ալ լաւ վարպետ չէր որդւոյն յարմար :

(1) Չարութիւն :

(2) Փետրեպիկ , երբ եռամբանը :

(3) Պապիկ :

Առիւծին բաղդէն ըսեմ թէ մեղքէն
 Նորա սրտին տաղնապն ու մեծ բաղձաւոր
 Բերնէ բերան անցընելով իշխանքը
 Արծիւին ականջն ալ կը հասցընեն :
 Արծիւն ալ առիւծին պէս թագաւոր էր թռչուններու .
 Եւ անոր հետ նիզակակից բարեկամ .
 Բարեկամին սիրոյն՝ առանց քաշուելու
 « Որդւոյդ ուսման դասերն ըսաւ՝ ես կուտամ » :
 Կարծես թէ մեծ քար մ'ընկաւ առիւծին կռնիկէն վար .
 Ամէնքը մէկէն ըսին , « Քան զայս յարմար բան չ'ըլլար
 Որ թագաւորի տըղուն
 Թագաւոր տայ կըրթու թիւն » :
 Շուտ մը ամէն պատրաստութիւն ,
 Առիւծի ձագն առին արծւոյն զրրկեցին :

Անցաւ տարի , երկու տարի , որուն որ մէկն հարցընէր ,
 Արքայորդւոյն գովասանքն էր որ ամենէն կը լըսէր .
 Անտառներուն մէջ մէկ թռչուն մը չըկար
 Որ առիւծին որդւոյն հաւնողը չ'ըլլար :
 Վերջապէս եկաւ հասաւ սահմանեալ ժամանակը ,
 Ծեր առիւծ թագաւորը բերել տուաւ իւր զաւակը .
 Ամէնքը իրար անցան . թագաւորն ուրախ սրտով
 Հրամայեց որ կենդանեաց լինի տեղ մը մեծ ժողով .
 Հոն գըրկեց զորդին պագաւ
 Ու այս խօսքն անոր ըսաւ .

« Դուն ալ գիտես , ով սիրելիդ իմ որդեակ ,
 « Որ ետեւէս դուն ես ժառանգես միակ .
 « Ահա իմ մէկ ոտքս է արդէն գերեզմանս ,
 « Իսկ դու աշխարհս աչքըդ դեռ նոր կը բանաս :
 « Ըսէ տեսնեմ , որդի , դուն յայս մեր հանդէս՝
 « Մինչեւ ցայսօր ինչ սովբեցար , ինչ գիտես ,
 « Եւ ինչ կերպով ըզժողովուրդս անտառիս
 « Կառավարել երջանկացնել միտք ունիս » :

Ըսաւ որդին . « Հայրիկ , առջեւդ մեծ խօսիլ չեմ ուզեր ,
 Բայց ես այնպէս բաներ գիտեմ որ հոս մէկն ալ չ'ըգիտեր .
 Զոր օրինակ , որ թռչունն ուր կը գըրտնըլի՝ գիտեմ ես ,
 Արծիւ , կռուակ , լոր ու ագռաւ , ջայլամ , կաքաւ ու ճընճողուկ
 Ինչո՞վ կապրին , ինչպէս հաւկիթ կածեն ամէն մէկ թռչունը ,
 Ես ամէնն ալ բերնուց գիտեմ ջրի պէս .

Թէ չէք հաւտար՝ ահա ձեզ իմ վարպետներուս գըրերը .
 Առակ եղեր էր թռչնոց մէջ որ ես կորսամ աստղերը :
 Երբոր ինծի յանձնես դու հայր , իշխանութեանդ սանձը ,
 Աղէկ գիտեմ ես ինչ կերպով կըլեցընեմ մեր դանձը .
 Միտքըս հաստատ զայս եմ գըրեր որ ամենայն կենդանեաց
 Սովբեցընեմ ես բոյն շինել թռչունի պէս բարձր ու ցած » :

Թագաւորը զայն որ լրտեց՝ ահ ըրաւ ,
 Բոլոր ժողովքն ամօթուն վար նայեցաւ .
 Հասկըցաւ խեղճ ծերունին որ շատ խաբուեր էր ,
 Բայց ինչ օգուտ , բանը բանէն անցեր էր .

« Ինչ օգուտ որդի , ըսաւ , թռչնոց բաները գիտնալէդ
 « Երբ իշխելը կենդանեաց միայն է քու ճակատիդ գիր .
 Թագաւորին գործն է իրեն ազգին հետ .
 Ազգիդ երկրիդ վընասն ու շահը գիտցիր » :